

Enes Dedić, *Izvori za historiju Bosne i Hercegovine. Ispisi arhivske građe iz serije Acta Consilii Maioris Državnog arhiva u Dubrovniku (1415–1497)*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Dokumenti, Knjiga 5, 2023, 468 str.

Objavljivanje građe za historiju Bosne i Hercegovine predstavlja značajan doprinos razvoju historiografije, ali i opstojnosti, samobitnosti i aktualnom kulturološkom boljitku moderne Bosne i Hercegovine. Istovremeno ovakav profil produkcije, na opće iznenađenje s obzirom na mjesto i ulogu, u savremenom trenutku nije zahvalan angažman jer ima malobrojnu, ograničenu i uglavnom uskostručnu publiku. Podrška koju takvim naporima pruža Institut za historiju u Sarajevu izraz je zrelosti naučne i kulturološke institucije koja prepoznaje temeljne vrijednosti identiteta savremene države, njeguje historiju kao izvorno utemeljenu nauku i potpomaže razvoj struke.

Navedeni naponi institucije i dr. Enesa Dedića (dalje: autor) u startu su vrijedni svake pohvale. Riječ je o građi na čijem je iščitavanju više generacija odlazilo u Dubrovnik i zadovoljavalo se njenim korištenjem za svoje teme na način da je svako

uvijek iznova listao iste stranice i ograničavao domet svoga istraživanja, iako u različitim temama ipak – istraživanjem već istraživanog. Čarobni krug ponavljanja istih radnji, barem u dijelu sagledavanja odluka dubrovačkog Velikog vijeća, sada se prekida. Sada to mladi istraživač može da čini kod kuće, u kabinetu, štedeći vrijeme i finansije koje može usmjeravati prema novim pretragama i time očekivano doprinijeti više od postojećih generacija.

Dosadašnji naponi na objavljivanju transkribiranih odluka dubrovačkih vijeća iz Državnog arhiva u Dubrovniku došla su s pokazateljima do 1397. godine i pitanje je kada će njihovo objavljivanje u tom obliku biti nastavljeno. To je djelatnost koja se odvija izvan okvira i dometa nauke u Bosni i Hercegovini, a vode je institucije kojima prioritet nije naučni postulat Bosne i Hercegovine. Iz naše perspektive objavljivanje jednog kompletnog sveska bila bi kap

u vremenu i prostoru koji rast moderne nauke ne bi ni uočio. U međuvremenu svaki pokušaj da se iz građe nastale poslije 1397. godine izdvoje informacije vezane za historiju srednjovjekovne Bosne imaju opravdanja jer ih pravovremeno prezentiraju stručnoj javnosti na korištenje. Skupa istraživanja pred kojima su stajale i pred kojima stoje generacije treba preusmjeriti na dopunjavanje objavljenog umjesto na ponavljanje početnih istraživanja koja razočaravajuće sljeduju svakoj novoj generaciji istraživača. U tom pravcu autorova nastojanja predstavljaju dobro polazište i uporište za bržu orijentaciju stručnih radnika u njihovom daljnjem istraživačkom radu.

Peta knjiga izvorne građe koja obogaćuje serijal *Dokumenti* izdavačke djelatnosti Instituta za historiju sadrži ispise 16 svezaka serije *Consilium Maius* (Veliko vijeće) Državnog arhiva u Dubrovniku iz perioda 1415–1498. godine s oko 1.450 dokumenata. U sistemu dubrovačke državne uprave Veliko vijeće predstavljalo je skupštinu punoljetnog plemstva s djelokrugom poslova koji su podrazumijevali vrhovno zakonodavno odlučivanje o zakonima, upravi i javnim službama. Izvorište

je vlasti koju razvojem dubrovačke države potpomažu i preuzimanjem nadležnosti upotpunjavaju druga tijela, prije svega Malo vijeće i Vijeće umoljenih, koji su uz kneza operacionalizirali i konkretizirali opću skupštinsku volju plemstva i predstavljali njihovu produženu ruku, riječ, vladu i izvršnu vlast.

Djelokrug Velikog vijeća u XV stoljeću utjecao je na izbor informacija koje se prate u ovom izdanju. Autor je za početak ispisa izabrao 1415. godinu, od kada je započelo zasebno evidentiranje odluka pojedinih vijeća, dok je za krajnju tačku odredio 1498. godinu, kada završava posljednji svezak iz XV stoljeća. Izdvojene su uočene informacije koje se odnose na historiju srednjovjekovne Bosne te Bosne i Hercegovine u datom vremenskom okviru. U pitanju je širi spektar državnih i političkih pitanja kanaliziranih diplomatskim kretanjima između Dubrovnika i subjekata u Bosni, bosanskih vladara i velmoža. U tom smislu su iscrpni opisi priprema dubrovačkih poslanika za odlazak u Bosnu, kao i dolazaka bosanskih izaslanstava u Dubrovnik. S obzirom na prirodu odnosa između Bosne i Dubrovnika učestalija su privredna pitanja, ali i različite dozvole

za kretanje ili sklanjanje stanovništva, imovinska pitanja bosanskih podanika u Dubrovniku te druga pitanja u kojima se spominju akteri i toponimi iz Bosne.

Vizura dubrovačkih vijeća donosi vrijedne fragmente znanja o Bosni, a izdvojena na ovom mjestu ista postaju dostupnija, pravovremenija i operativnija pred zainteresiranom stručnom javnosti. Pored općih vrijednosti koje se nalaze u ponudi građe za historiju srednjovjekovne Bosne posebna karakteristika ukupne prezentacije njegova je definicija. Naime, osim značaja arhivskog materijala kojeg sadrži i čije će objavljivanje uveliko olakšati istraživanje budućim naučnicima, prezentirani ispisi ujedno predstavljaju i traganje za najpovoljnijim egdotičkim rješenjima za njihovo objavljivanje.

Specifičan oblik fizičke prezentacije građe u očuvanim dokumentima kao i njihova fragmentiranost zahtijevaju pomno planiranje pri objavljivanju. Autor je kroz nekoliko svojevrstih pilot-radova prezentirao građu dubrovačkih vijeća (pristupima o Visokom –Podvisokom, Blagaju, Despotovini i Osmanlijama), u kojima se uspješno predstavio kao njihov dobar poznavalac. Međutim,

stručna reakcija još uvijek nije apsorbirala pojavnu demonstraciju i efekat novoobjavljenih ispisa građe, niti je stigla da reagira na ponuđena egdotička rješenja. Na ovom mjestu, kao svojevršno finale, autorov pristup do sad je njegova najuspješnija izvedba. Sve odluke grupisane su u formama kojima su događanja zajednička, pa su uočljivije, a svaka odluka, ili više odluka o istoj problematici, prošla je s registom koji dodatno ubrzava pristup i osvježava uvid u prezentiranu dokumentaciju. Pratećim registrima omogućeno je sistematično sagledavanje spominjanih imena i topografskih pojmova.

Objavljenoj dokumentaciji obično je potrebno duže vrijeme da zaživi u novim istraživanjima. Razlozi su različiti, ali se ponajviše svode na ovisnost istraživača o ranijim literarnim rješenjima, koja su za podlogu imala istu ili srodnu građu. Zbog toga se provjera literature kroz prizmu novoobjavljenih izvora najčešće događa postepeno kroz rad narednih generacija istraživača.

U ovom izdanju predstavljeno je oko 1.450 odluka i uredaba među kojima će se zasigurno naći one koje će vrlo brzo osvježiti, osporiti ili potvrditi postojeće spoznaje. Jedan

takav primjer je odluka koja govori o sudbini posljednjih Pavlovića. Naime, osmanski prodor 1463. godine po mnogima je značio kraj moćne porodice Pavlovića, uključujući vojvodu Petra i njegovog brata kneza Nikolu, koje je, zajedno s bosanskim kraljem Stjepanom Tomaševićem, sultan Mehmed II tada pogubio. Dijelu literature odgovarajućim se čini da je jedan od braće Pavlovića preživio, ili da je možda neko iz loze Pavlovića preživio, mada za takvu postavku još nema ponuđenih adekvatnih dokaza u izvorima. U prilog stradavanju Pavlovića ide odluka Velikog vijeća iz autorovih ispisa od 28. maja 1468, pet godina nakon osmanskog prodora i pokoravanja Bosne, koja govori o dubrovačkoj prodaji zemljišta u Konavlima koje je bilo u vlasništvu pokojnih vojvode Petra i njegovog brata kneza Nikole Pavlovića. Pored izrijekom datog navoda da braća više nisu među živima (*que fuerunt olim voiuode Pethari Paulouich et comitis Nicole eius fratris*, 430 strana) ova odluka značajna je jer pokazuje da pored dvojice braće nije bilo niti drugih srodnika s pravom vlasništva, zbog čega se njihova zemlja daje na prodaju. Općepoznato je da se imovina drugih živućih loza bosanskog porijekla, primjerice Ko-

sača, održavala među nasljednicima kroz više generacija poslije osmanskog osvajanja Bosanskog Kraljevstva. Ovim dokumentom još jednom se zatvaraju vrata spekulacijama o preživljavanju loze velmoža Pavlovića i potvrđuje brutalna odmazda i obračun osvajača prema bosanskim velmožama. Poput ovog primjera, istraživači će među ispisima pronaći niz drugih interesantnih informacija kojima će se dodatno potencirati njihov interes za postojeća, ali i za nova tematska zanimanja.

Okviri pristupa ispisa izvora za historiju srednjovjekovne Bosne dr. Enesa Dedića podrazumijevaju kretanja prema podacima iz Malog vijeća i Vijeća umoljenih. Produkti tih dubrovačkih plemićkih tijela predstavljaju daleko opsežnije autorske i izdavačke zahvate, što podrazumijeva veći obim rada, ali i, što može veseliti stručnu publiku, još bogatiji fond informacija kojima će se proširiti dostupni polazni momenti u izučavanju historije srednjovjekovne Bosne. Na kraju, aktualna postavka podrazumijeva da se praznina u sagledavanju djelovanja sva tri dubrovačka vijeća u periodu 1397–1415. popuni zasebnim izdajem ispisa građe relevantne za bosansku historiju.

Napor dr. Enesa Dedića i izdavača Instituta za historiju u ovom izdanju predstavljaju respektabilan rezultat, hvale vrijedan i značajan doprinos u obogaćivanju dosad poznatog izvornog korpusa građe za historiju srednjovjekovne bosanske države. Objavljeni dokumenti značajno će skratiti put istraživačima u njihovim tematskim pravcima i omogućiti sa-

dašnjim i budućim generacijama da na temelju ovih podataka budu u prilici da u startu odu korak dalje od nas i traže informaciju više kojom bi dali svoj doprinos u povećavanju znanja i obogaćivanju kulturnog identiteta moderne Bosne i Hercegovine.

Esad Kurtović

Danijel Džino, *Early Medieval Hum and Bosnia, ca. 450–1200: Beyond Myths*, London – New York: Routledge, 2023, 284 str.

Razdoblje kasne antike i ranog srednjeg vijeka, kada su u pitanju srednjovjekovne “zemlje” Bosna i Hum, u velikoj je mjeri “mračno doba”, barem po pitanju izvora i pouzdanosti podataka, što je dovelo do nedovoljne istraženosti i zanimanja naučnika s jedne strane i dosta prostora za krive percepcije i anahrona tumačenja u historiografiji s druge. Ono što jeste obrađeno u historiografiji često je pisano pod utjecajem vladajućih nacionalnih ili ideoloških narativā tumačenja prošlosti. Stoga je pojava studije *Early Medieval Hum and Bosnia, ca. 450-1200: Beyond Myths* historičara i predavača s Odsjeka za

historiju i arheologiju Univerziteta Macquarie u Sydneyu Danijela Džine od velikog značaja za historiografiju o ovoj tematici. Knjiga je izašla u izdanju uglednog izdavača Routledge u okviru serije *Studies in Medieval History and Culture* 2023. godine.

Džino se i u svojim prijašnjim monografijama (iz 2010. i 2021) bavio pitanjima društvenih preobrazbi i nastankom srednjovjekovnih društava na istočnom Jadranu, s najvećim naglaskom na priobalna područja provincije Dalmacije. U ovoj knjizi pak autor prati te procese u dubljem jadranskom zaleđu, u srednjovjekovnim zemljama Humu i Bosni. Njegov